УДК 001.891:378.147
DOI: https://doi.org/10.24025/3083-7804.1412026374081

Микола КУНИЦЬКИЙ,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософських, політичних і психологічних студій,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0715-649X

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У сучасних умовах розвитку суспільства знань, цифрової трансформації освіти та посилення ролі наукових досліджень у професійній діяльності особливого значення набуває формування дослідницької компетентності здобувачів освіти. Компетентнісний підхід, закріплений у стандартах вищої освіти, орієнтує заклади освіти на підготовку фахівців, здатних здійснювати самостійний науковий пошук, критично аналізувати інформацію, обґрунтовувати результати досліджень і приймати ефективні управлінські рішення. За цих умов дисципліна «Методологія наукових досліджень» виступає важливим елементом професійної підготовки, оскільки формує методологічне мислення, культуру академічної доброчесності та навички проведення наукових досліджень. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні ролі дисципліни «Методологія наукових досліджень» як інструменту формування дослідницької компетентності здобувачів освіти, визначенні її структурних компонентів, систематизації сучасних методів і цифрових інструментів навчання, а також розробленні концептуальної моделі розвитку дослідницької компетентності у закладах вищої освіти. У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема аналіз і синтез – для узагальнення наукових підходів до трактування дослідницької компетентності; системний і компетентнісний підходи – для визначення її структури та взаємозв'язків між окремими компонентами; логічне узагальнення – при формуванні авторських висновків; порівняльний аналіз – для оцінювання сучасних педагогічних технологій і цифрових інструментів; графічний метод і табличне моделювання – для розроблення концептуальної моделі формування дослідницької компетентності. У статті визначено сутність дослідницької компетентності як інтегрованої характеристики особистості, що поєднує мотиваційний, когнітивний, операційно-аналітичний, комунікативний, цифровий та етичний компоненти. Досліджено роль дисципліни «Методологія наукових досліджень» у розвитку методологічної культури, академічної доброчесності та наукового мислення здобувачів освіти. Систематизовано етапи формування дослідницької компетентності, охарактеризовано сучасні педагогічні технології та цифрові інструменти підтримки науково-дослідної діяльності, зокрема наукометричні бази даних, системи управління бібліографією та інструменти генеративного штучного інтелекту. Запропоновано авторську концептуальну модель формування дослідницької компетентності, яка ґрунтується на інтеграції методологічної підготовки, інноваційних методів навчання, цифрових технологій, практичної дослідницької діяльності та рефлексивного оцінювання. Також визначено основні проблеми викладання дисципліни та обґрунтовано напрями її модернізації. Запропоновані у статті теоретичні положення, концептуальна модель та практичні

© Куницький М., 2026

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)

ISSN 3083-7804 (print) ISSN 3083-7812 (online)

рекомендації можуть бути використані закладами вищої освіти під час удосконалення змісту дисципліни «Методологія наукових досліджень», розроблення освітніх програм, підготовки курсових і кваліфікаційних робіт, а також для підвищення рівня дослідницької компетентності, академічної культури та цифрової грамотності здобувачів освіти.

Ключові слова: *академічна доброчесність, методологія науки, цифрові технології, освітній процес, наукове мислення*

Вступ

Сучасна система вищої освіти орієнтована не лише на передачу готових знань, а й на розвиток здатності до їх самостійного продукування, критичного переосмислення та практичного застосування. Компетентнісний підхід, закріплений Міністерством освіти і науки України у стандартах вищої освіти, передбачає формування у здобувачів освіти навичок аналізу, синтезу, оцінювання, дослідницького пошуку та аргументованого представлення результатів. У цьому контексті дисципліна «Методологія наукових досліджень» виконує стратегічну функцію, оскільки забезпечує методологічну базу для підготовки курсових, кваліфікаційних, магістерських і дисертаційних робіт, а також формує культуру наукового мислення. Вона створює фундамент для опанування логіки дослідження, принципів академічної доброчесності, методів збору та аналізу даних, використання наукометричних баз і цифрових інструментів. Саме через цю дисципліну закладаються основи наукової самостійності та інтелектуальної відповідальності здобувача освіти.

Дослідницька компетентність не є виключно набором утилітарних навичок чи інструментальних алгоритмів. Вона має глибоке філософське підґрунтя, оскільки торкається фундаментальних питань епістемології (теорії пізнання). Формування дослідника розпочинається з усвідомлення межі між суб'єктивним сприйняттям (*doxa*) та об'єктивним, науково обґрунтованим знанням (*episteme*). Методологічна культура дозволяє здобувачу освіти не просто пасивно споживати інформаційні потоки, а здійснювати філософську рефлексію над процесом пізнання, критично оцінювати джерела, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та розуміти онтологічну сутність досліджуваних явищ.

Додаткової актуальності темі надає стрімкий розвиток цифрових технологій та генеративного штучного інтелекту. Інструменти OpenAI, Google Scholar, Scopus, Web of Science та Mendeley істотно змінюють способи пошуку, систематизації та інтерпретації інформації, що потребує оновлення змісту й методики викладання дисципліни. Уміння критично оцінювати результати роботи цифрових сервісів, перевіряти достовірність джерел та дотримуватися етичних стандартів стає невід'ємною складовою сучасної дослідницької компетентності.

Огляд літератури

Проблематика формування дослідницької компетентності здобувачів освіти протягом останніх десятиліть стала одним із провідних напрямів розвитку педагогічної науки, методології наукових досліджень та теорії вищої освіти. Посилення ролі компетентнісного підходу, цифровізація освітнього

середовища, інтеграція науки й освіти та поширення концепції навчання впродовж життя суттєво трансформували підходи до організації дослідницької підготовки майбутніх фахівців. У сучасній науковій літературі дослідницька компетентність розглядається як одна з ключових універсальних компетентностей, що визначає здатність особистості до самостійного наукового пошуку, критичного аналізу інформації, продукування нових знань і прийняття обґрунтованих професійних рішень.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці класиків філософії науки та теорії наукового пізнання. Значний внесок у розвиток методології науки зробили К. Поппер (Popper, 2002), який обґрунтував принцип фальсифікації як критерій науковості знань, Т. Кун (Kuhn, 2012), який сформував концепцію наукових парадигм та механізмів розвитку науки через наукові революції, а також Дж. Дьюї (Dewey, 2011), який розглядав дослідницьку діяльність як основу розвитку критичного мислення та ефективного навчання. Їхні праці заклали фундамент сучасного розуміння логіки наукового дослідження, методологічної культури та дослідницького мислення. З філософської точки зору, формування дослідницької компетентності спирається на гносеологічну традицію, яка розглядає пізнання як активний творчий процес, а не пасивне відображення дійсності. Це вимагає від здобувача освіти переходу від репродуктивного мислення до креативно-пошукового, де методологія виступає як філософський навігатор у морі інформаційного хаосу.

Серед українських учених вагомий внесок у розвиток методології наукових досліджень та компетентнісного підходу зробили В. Кремень та ін. (2020, 2022), В. Андрущенко (2020), Н. Ничкало та ін. (2021), а також інші дослідники. У їхніх роботах обґрунтовано роль дослідницької діяльності у професійному становленні особистості, розкрито методологічні засади сучасної освіти, визначено місце наукових досліджень у формуванні професійних компетентностей та академічної культури. Особливу увагу автори приділяють інтеграції освіти, науки й інновацій як основі розвитку конкурентоспроможного людського капіталу.

Окремий напрям сучасних досліджень присвячений компетентнісному підходу до організації освітнього процесу. Зокрема, Н. Зінчук (2023) та інші науковці розглядають компетентність як інтегровану характеристику особистості, що поєднує знання, практичні вміння, цінності, досвід та здатність застосовувати їх у професійній діяльності. У межах цього підходу дослідницька компетентність визначається як складова професійної компетентності, яка забезпечує готовність здобувача освіти до самостійного розв’язання наукових і практичних проблем.

В останні роки дедалі більшої уваги набувають дослідження, присвячені цифровій трансформації освіти та її впливу на організацію науково-дослідної діяльності (Стасюк, 2025). У документах UNESCO, OECD та Європейської Комісії підкреслюється, що цифровізація освіти, відкрита наука (Open Science), розвиток відкритих освітніх ресурсів та цифрових платформ суттєво

змінюють механізми формування дослідницьких компетентностей. Використання електронних бібліотек, міжнародних наукометричних баз даних, цифрових лабораторій та систем управління бібліографічною інформацією забезпечує новий рівень доступності наукових знань і розширює можливості дослідницької діяльності студентів.

Особливого значення останніми роками набувають дослідження, присвячені використанню генеративного штучного інтелекту в освітньому процесі (Hrytsenchuk, 2024). Поява великих мовних моделей, зокрема ChatGPT та інших AI-систем, започаткувала новий напрям досліджень щодо можливостей автоматизації пошуку інформації, структурування наукових матеріалів, академічного письма та підтримки дослідницької діяльності. Водночас більшість авторів наголошує на необхідності критичного використання таких технологій, розвитку інформаційної грамотності та дотримання принципів академічної доброчесності, оскільки без належного методичного супроводу використання AI може супроводжуватися ризиками поверхневого засвоєння знань і порушення етичних норм наукової діяльності.

Значна кількість сучасних досліджень також присвячена питанням академічної доброчесності як невід'ємної складової дослідницької компетентності (Шлєіна, 2023). Українські та зарубіжні науковці розглядають доброчесність не лише як систему нормативних вимог щодо уникнення плагіату, а як а як аксіологічну (ціннісну) основу формування культури наукової праці, відповідального використання джерел інформації, достовірності отриманих результатів і професійної етики дослідника . У цьому контексті важливого значення набуває використання сучасних програмних засобів перевірки академічних текстів, цифрових сервісів цитування та систем управління бібліографією.

Таким чином, проведений аналіз наукових джерел свідчить, що сучасні дослідження достатньо ґрунтовно висвітлюють окремі аспекти методології наукових досліджень, компетентнісного підходу, цифровізації освіти та академічної доброчесності. Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання комплексної інтеграції методологічної підготовки, філософсько-епістемологічної рефлексії, сучасних педагогічних технологій, цифрових інструментів, засобів генеративного штучного інтелекту та практичної дослідницької діяльності в єдину концептуальну модель формування дослідницької компетентності здобувачів освіти. Саме це зумовлює необхідність подальших наукових досліджень та визначає актуальність запропонованої у статті авторської концептуальної моделі.

Метою статті є обґрунтування ролі дисципліни «Методологія наукових досліджень» як ключового інструменту формування дослідницької компетентності здобувачів освіти, визначення її структурних компонентів, систематизація сучасних методів та цифрових інструментів навчання, а також розроблення концептуальної моделі вдосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні науково-методичного підходу до формування дослідницької компетентності здобувачів освіти шляхом розроблення концептуальної моделі, яка поєднує методологічні принципи наукового дослідження, інноваційні освітні технології, цифрові інструменти, засоби генеративного штучного інтелекту, практико-орієнтоване навчання та механізми рефлексивного оцінювання. На відміну від існуючих моделей, запропонований підхід орієнтований на комплексний розвиток методологічної культури, академічної доброчесності, критичного мислення, цифрової грамотності та дослідницької автономності здобувачів освіти, що забезпечує підвищення ефективності їхньої науково-дослідної діяльності в умовах цифровізації вищої освіти.

Матеріали та методи

Матеріалами дослідження стали наукові праці українських і зарубіжних учених з проблем методології наукових досліджень, компетентнісного підходу у вищій освіті, формування дослідницької компетентності, академічної доброчесності та цифровізації освітнього процесу. Інформаційну основу дослідження також становили нормативно-правові акти у сфері вищої освіти, стандарти вищої освіти України, рекомендації щодо забезпечення академічної доброчесності, матеріали міжнародних організацій, а також сучасні наукові публікації, присвячені використанню цифрових технологій та інструментів штучного інтелекту в освітній і науково-дослідній діяльності.

Під час дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Метод аналізу та синтезу застосовано для узагальнення наукових підходів до визначення сутності дослідницької компетентності, її структурних компонентів та ролі дисципліни «Методологія наукових досліджень» у професійній підготовці здобувачів освіти. Системний підхід використано для дослідження взаємозв’язків між змістом дисципліни, сучасними методами навчання та результатами формування дослідницької компетентності. Компетентнісний підхід дозволив визначити сукупність знань, умінь, навичок і особистісних характеристик, необхідних для ефективного здійснення науково-дослідної діяльності. Метод порівняння використано для аналізу сучасних педагогічних технологій, цифрових інструментів та підходів до організації дослідницької діяльності здобувачів освіти. Метод систематизації застосовано для класифікації компонентів дослідницької компетентності, етапів її формування, сучасних цифрових інструментів і напрямів удосконалення викладання дисципліни. Метод узагальнення використано для формування авторської концептуальної моделі розвитку дослідницької компетентності здобувачів освіти та розроблення практичних рекомендацій щодо модернізації дисципліни «Методологія наукових досліджень». Графічний метод використано для візуалізації запропонованої концептуальної моделі формування дослідницької компетентності, а табличний метод – для систематизації результатів дослідження та підвищення наочності їх представлення.

Результати та обговорення

У сучасній педагогічній та методологічній літературі дослідницька компетентність розглядається як інтегральна характеристика особистості, яка відображає її готовність і здатність здійснювати повний цикл наукового дослідження: від постановки проблеми до інтерпретації результатів та формулювання практичних рекомендацій. Вона поєднує систему знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та особистісних якостей, що забезпечують ефективну дослідницьку діяльність (Момот, 2023).

На відміну від суто теоретичної підготовки, дослідницька компетентність передбачає активне застосування методологічного апарату науки у практичних ситуаціях. Здобувач освіти повинен не лише знати основні методи дослідження, а й уміти обґрунтовано обирати їх залежно від мети роботи, типу даних та специфіки об’єкта дослідження. Важливим є також розвиток критичного мислення, здатності оцінювати достовірність інформації, виявляти суперечності та формувати власні аргументовані висновки.

У структурі дослідницької компетентності доцільно виділяти шість взаємопов’язаних компонентів (табл. 1): мотиваційний, когнітивний, операційно-аналітичний, комунікативний, цифровий та етичний. Їх взаємодія забезпечує цілісне формування наукового мислення та дослідницької культури.

Таблиця 1 – Компоненти дослідницької компетентності здобувачів освіти

Компонент	Характеристика	Очікувані результати формування
Мотиваційний	Інтерес до наукового пошуку, внутрішня потреба у пізнанні	Готовність до самостійного дослідження
Когнітивний	Знання методології, логіки та методів дослідження	Розуміння наукового процесу
Операційно-аналітичний	Уміння збирати, обробляти та аналізувати дані	Виконання повноцінного дослідження
Комунікативний	Навички академічного письма і презентації	Підготовка наукових текстів та виступів
Цифровий	Використання інформаційних технологій та наукометричних баз	Ефективна робота з цифровими ресурсами
Етичний	Дотримання принципів академічної доброчесності	Запобігання плагіату та фальсифікації

Джерело: сформовано автором

Дисципліна «Методологія наукових досліджень» є базовим елементом методологічної підготовки здобувачів освіти та виконує інтеграційну функцію між загальнотеоретичними знаннями і практикою проведення наукового пошуку. Її зміст охоплює фундаментальні питання організації дослідження, методів збору та аналізу інформації, принципів академічної доброчесності, правил оформлення наукових робіт і сучасних цифрових засобів підтримки наукової діяльності (Бхаттачерджи & Ситник, 2022).

Особливістю дисципліни є те, що вона не лише передає певний обсяг знань, а й формує логіку наукового мислення. У процесі вивчення курсу здобувачі освіти опановують понятійний апарат науки, вчаться

обґрунтовувати актуальність теми, визначати мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження, формулювати гіпотези, добирати методи та інтерпретувати результати. Це створює методологічний фундамент для підготовки курсових, кваліфікаційних, магістерських і дисертаційних робіт.

Дисципліна також сприяє розвитку культури академічної доброчесності. Здобувачі освіти набувають навичок правильного цитування, оформлення посилань, роботи з науковими джерелами та критичної оцінки інформації. Формується усвідомлення особистої відповідальності за достовірність і оригінальність результатів дослідження (Момот, 2022).

Важливою сучасною функцією дисципліни є розвиток цифрової дослідницької грамотності. Студенти вчаться використовувати наукометричні бази, системи управління бібліографією, статистичні пакети, інструменти візуалізації даних та сервіси штучного інтелекту. Це дозволяє значно підвищити ефективність дослідницької діяльності та адаптувати її до вимог цифрової науки.

Формування дослідницької компетентності є послідовним і багаторівневим процесом, що передбачає поступовий перехід від засвоєння теоретичних положень до самостійного виконання наукових досліджень (Дубасенюк & Вознюк, 2023). Ефективність цього процесу залежить від логічної побудови навчального курсу, системності практичних завдань, використання активних методів навчання та залучення здобувачів освіти до реальної наукової роботи (табл. 2).

Таблиця 2 – Етапи формування дослідницької компетентності

Етап	Основний зміст	Результат
Мотиваційно-орієнтаційний	Усвідомлення значення наукових досліджень	Позитивна мотивація
Методологічно-теоретичний	Засвоєння методів і логіки дослідження	Теоретична готовність
Практично-дослідницький	Виконання індивідуальних досліджень	Сформовані дослідницькі вміння
Рефлексивно-оцінювальний	Аналіз результатів і самооцінка	Здатність до самовдосконалення

Джерело: сформовано автором

На початковому етапі формується мотивація до дослідницької діяльності та розуміння сутності науки як особливої форми пізнання. Студенти усвідомлюють значення дослідницьких умінь для майбутньої професійної діяльності, знайомляться з понятійним апаратом науки, видами досліджень та принципами наукового мислення.

Другий етап передбачає оволодіння методологічним інструментарієм. Здобувачі освіти вчаться формулювати проблему, визначати мету і завдання дослідження, обирати об’єкт і предмет, будувати гіпотези та добирати адекватні методи збору й аналізу даних.

На третьому етапі відбувається практичне застосування отриманих знань. Студенти виконують індивідуальні дослідницькі завдання, здійснюють

пошук літератури, обробку інформації, оформлення результатів і підготовку наукових доповідей.

Завершальний етап пов'язаний із рефлексією та оцінюванням. Здобувачі освіти аналізують власний досвід, виявляють сильні й слабкі сторони дослідження, удосконалюють навички самооцінювання та самокорекції.

Ефективне формування дослідницької компетентності потребує використання інноваційних педагогічних технологій, які орієнтовані на активну пізнавальну діяльність здобувачів освіти, розвиток критичного мислення та залучення до реального наукового пошуку. Традиційні лекційні форми навчання поступово трансформуються у більш інтерактивні моделі, що передбачають дослідницьке, проєктне та проблемно-орієнтоване навчання.

Одним із найбільш результативних підходів є проблемно-орієнтоване навчання (*Problem-Based Learning*), у межах якого студенти самостійно аналізують складні проблемні ситуації, формують дослідницькі питання та шукають обґрунтовані рішення. Не менш ефективним є проєктний підхід, який дозволяє інтегрувати теоретичні знання та практичні навички у процесі виконання комплексних дослідницьких завдань.

Важливу роль відіграють кейс-методи, ділові ігри, наукові дебати, тренінги з академічного письма та групові дослідницькі проєкти. Такі форми навчання стимулюють аналітичне мислення, розвивають комунікативні навички та формують здатність до аргументованого відстоювання власної позиції.

Суттєво розширює можливості дослідницької діяльності використання цифрових технологій (табл. 3). Сучасні здобувачі освіти повинні володіти навичками роботи з наукометричними базами даних, системами управління бібліографією, статистичними пакетами та інструментами штучного інтелекту. Це забезпечує автоматизацію рутинних операцій, підвищує точність аналізу та скорочує час виконання досліджень (Косарук, 2025).

Таблиця 3 – Сучасні цифрові інструменти для науково-дослідної діяльності

Інструмент	Функціональне призначення	Практична користь
Google Scholar	Пошук наукових джерел	Оперативний доступ до літератури
Scopus	Аналіз цитованості та наукометрії	Оцінка наукового впливу
Web of Science	Пошук і бібліометричний аналіз	Відбір авторитетних джерел
Mendeley	Управління бібліографією	Автоматизація оформлення посилань
Zotero	Збереження та організація джерел	Систематизація матеріалів
SPSS	Статистична обробка даних	Кількісний аналіз
Microsoft Excel	Табличні розрахунки та графіки	Первинний аналіз даних
ChatGPT	Генерування ідей, структурування матеріалу	Підвищення продуктивності
Grammarly	Перевірка тексту англійською мовою	Покращення якості письма
Turnitin	Перевірка текстів на збіги	Контроль академічної доброчесності

Джерело: сформовано автором

З метою підвищення ефективності викладання дисципліни «Методологія наукових досліджень» доцільно використовувати удосконалену нами концептуальну модель формування дослідницької компетентності, яка ґрунтується на системному, компетентнісному, діяльнісному та цифровому підходах. Запропонована модель передбачає інтеграцію змістових, організаційних, технологічних та результативних елементів освітнього процесу (рис. 1).

Рисунок 1 – Концептуальна модель формування дослідницької компетентності

Джерело: розробка автора з використанням ШІ GPT-5.5 (OpenAI)

Ключовою ідеєю моделі є поетапне формування дослідницької компетентності через послідовне поєднання мотивації, методологічної підготовки, практичного виконання дослідницьких завдань, цифрової підтримки та рефлексивного оцінювання. Такий підхід забезпечує не фрагментарне засвоєння окремих знань, а цілісний розвиток дослідницького потенціалу здобувача освіти.

Попри важливу роль дисципліни «Методологія наукових досліджень» у підготовці здобувачів освіти, практика її викладання супроводжується низкою проблем, що знижують ефективність формування дослідницької компетентності. Однією з основних проблем є формальний підхід до опанування курсу, коли студенти сприймають дисципліну як сукупність правил оформлення наукових робіт, а не як інструмент розвитку наукового мислення. Унаслідок цього увага зосереджується на технічних аспектах, тоді як методологічна та аналітична складові залишаються недостатньо розвиненими (Калашнікова та ін., 2023).

Іншою суттєвою проблемою є недостатній рівень мотивації здобувачів освіти до науково-дослідної діяльності. Частина студентів не усвідомлює значення дослідницьких навичок для майбутньої професійної кар’єри, що знижує їхню активність і зацікавленість у виконанні наукових завдань. Додатковими обмеженнями є дефіцит практичних занять, нерівномірний рівень цифрової грамотності, обмежений доступ до міжнародних баз даних та недостатнє використання сучасних освітніх технологій (Калашнікова та ін., 2023).

Значний вплив має також поширення генеративного штучного інтелекту. Без належного методичного супроводу використання таких інструментів може призводити до поверхневого засвоєння матеріалу, механічного копіювання текстів та порушення принципів академічної доброчесності. Водночас за умови грамотної інтеграції штучний інтелект здатний стати потужним засобом розвитку аналітичного мислення, структурування інформації та підготовки наукових матеріалів (Калашнікова та ін., 2023).

З метою підвищення ефективності формування дослідницької компетентності доцільно реалізувати комплекс організаційно-методичних заходів. Насамперед необхідно посилити практичну орієнтацію дисципліни, передбачивши виконання індивідуальних і групових дослідницьких проєктів, участь у конференціях, підготовку тез та наукових статей.

Важливим напрямом є інтеграція цифрових технологій у всі етапи навчального процесу: від пошуку джерел до аналізу даних та перевірки академічної доброчесності. Доцільно також запровадити окремі модулі, присвячені роботі з генеративним штучним інтелектом, наукометричними системами та сучасними аналітичними платформами.

Особливу увагу слід приділити мотивації студентів шляхом демонстрації практичної цінності дослідницьких умінь для професійної кар’єри, інноваційної діяльності та особистісного розвитку. Ефективним

інструментом є залучення здобувачів освіти до роботи наукових гуртків, грантових проєктів, конкурсів студентських робіт та міжнародних академічних програм.

Висновки

У результаті проведеного дослідження встановлено, що дисципліна «Методологія наукових досліджень» є одним із ключових інструментів формування дослідницької компетентності здобувачів освіти та відіграє стратегічну роль у забезпеченні якісної підготовки сучасних фахівців. Її значення виходить далеко за межі ознайомлення з формальними вимогами до написання наукових робіт і полягає у формуванні методологічної культури, критичного мислення, академічної відповідальності та здатності до самостійного продукування нових знань. З філософського погляду, вивчення методології виступає гносеологічною основою становлення майбутнього науковця, забезпечуючи перехід від простого накопичення фактів до усвідомлення глибинних закономірностей буття, формування наукової картини світу та вміння розрізняти об'єктивну істину (*episteme*) і суб'єктивні судження (*doxa*).

Дослідницька компетентність обґрунтована як інтегрована характеристика особистості, що включає мотиваційний, когнітивний, операційно-аналітичний, комунікативний, цифровий та етичний компоненти. Їх комплексний розвиток забезпечує готовність здобувача освіти до постановки наукових проблем, вибору адекватних методів дослідження, аналізу та інтерпретації даних, підготовки наукових текстів і дотримання принципів академічної доброчесності. У цьому контексті етичний компонент набуває особливого аксіологічного (ціннісного) значення, перетворюючи академічну доброчесність із набору нормативних обмежень на внутрішній світоглядний орієнтир і професійний імператив молодого дослідника.

Визначено, що ефективність викладання дисципліни значною мірою залежить від використання сучасних освітніх технологій, серед яких особливе місце займають проблемно-орієнтоване та проєктне навчання, кейс-методи, наукові дебати, цифрові платформи, наукометричні бази даних та інструменти штучного інтелекту. Їх інтеграція сприяє активізації науково-дослідної діяльності студентів, підвищує рівень їхньої інформаційної та цифрової грамотності, а також формує навички роботи з великими масивами даних і сучасними аналітичними засобами. Це дає змогу подолати традиційний дуалізм між теоретичним осмисленням проблеми та інструментальним досвідом її вирішення у цифрову епоху.

Розроблена авторська концептуальна модель формування дослідницької компетентності передбачає системне поєднання цільового, методологічного, змістового, технологічного, контрольно-рефлексивного та результативного блоків. Запропонована модель забезпечує послідовний розвиток дослідницьких умінь і створює умови для переходу від засвоєння теоретичних знань до виконання самостійних наукових досліджень. Методологічний і контрольно-рефлексивний блоки моделі спираються на принципи

філософської рефлексії, яка спонукає здобувача освіти критично аналізувати власні мисленнєві процеси, усвідомлювати межі свого пізнання та постійно переосмислювати отримані результати.

Систематизовано основні проблеми викладання дисципліни, зокрема формалізацію навчального процесу, недостатню мотивацію здобувачів освіти, обмежену практичну спрямованість, нерівномірний рівень цифрової грамотності та ризики некритичного використання генеративного штучного інтелекту. Для їх подолання запропоновано комплекс рекомендацій, що передбачає посилення практичної орієнтації курсу, інтеграцію цифрових інструментів, розроблення етичних правил використання AI та активніше залучення студентів до реальної наукової діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих підходів у закладах вищої освіти для модернізації дисципліни «Методологія наукових досліджень», підвищення якості освітнього процесу та формування покоління фахівців, здатних до інноваційного мислення, критичного аналізу та самостійного створення нових знань. Перспективи подальших досліджень пов’язані з розробленням методик кількісного оцінювання рівня сформованості дослідницької компетентності та емпіричною апробацією запропонованої моделі у закладах вищої освіти.

Декларація використання систем штучного інтелекту

Використання генеративного штучного інтелекту (ChatGPT-5.5 (OpenAI)) для: систематизації джерел, генерування ілюстративного графічного матеріалу за розробленою авторською моделлю, стилістичного впорядкування тексту і коректури бібліографічного списку (під повним авторським наглядом). Структурування окремих матеріалів статті, мовне й стилістичне редагування тексту інструментами ШІ не замінювало самостійної наукової роботи автора. Повну відповідальність за зміст, достовірність, академічну доброчесність і остаточну редакцію статті несе автор.

Список використаних джерел

Андрущенко, В. П. (2020). *Феномен освіти*: в 5 кн. Суми: Університетська книга.

Бойчук, Ю. (2023). Формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії в умовах упровадження технологій дистанційного навчання. *Новий Колегіум, 3*(111), 74–81.

Бхаттачерджи, А., & Ситник, Н. (2022). *Методологія та організація наукових досліджень: дослідження в соціально-економічних науках: навч. посіб*. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського».

Гагарін, М., & Кошлаба, А. (2023). Особливості формування дослідницької компетентності студентської молоді у педагогічних закладах вищої освіти. *Перспективи та інновації науки, 12*(30).

Горинський, С. В. (2024). Філософські принципи ІТ-освіти як інструменту розвитку критичного мислення. *Paradigm of Knowledge, 5*(63), 1–12.

Дубасенюк, О. А., & Вознюк, О. В. (2023). Формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти засобами педагогічного проектування. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, *2*(126), 141–151.

Житомирська, Т. М., & Смирнова, І. М. (2023). Розвиток дослідницької компетентності майбутніх менеджерів. *Інноваційна педагогіка, 59.* https://doi.org/10.32 782/2663-6085/2023/59.48

Зінчук, Н. А. (2023). Компетентнісний підхід до організації освітнього процесу магістрів-екологів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, 3*(53), 118–125. https://doi.org/10.31376/2410-0897-2023-3-53-118-125

Калашнікова, С., Базелюк, Н., Базелюк, О. та ін. (2023). *Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика* / за наук. ред. С. Калашнікової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України. https://doi.org/10.31874/ ТЕ.2023

Косарук, О. (2025). Організація науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти в контексті сучасних освітніх технологій. *Педагогіка безпеки, 10*(1), 56–63.

Кремень, В. Г. (2009). *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору: монографія*. Київ: Педагогічна думка.

Кремень, В. Г., Биков, В. Ю., Луговий, В. І. та ін. (2022). Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. *Вісник НАПН України, 2*, 1–49.

Момот, О. (2023). *Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. посіб.* Полтава: ПП Астрая.

Момот, О. О. (2022, Листопад 15–16). Дотримання академічної доброчесності в закладі вищої освіти. *Реформування вищої освіти в контексті забезпечення сталого розвитку суспільства*: *міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. 30-річчю аспірантури та докторантури ПНПУ ім. В. Г. Короленка* (с. 245–247). Полтава.

Ничкало, Н. Г., Лук'янова, Л. Б., & Хомич, Л. О. (2021). *Професійна підготовка вчителя: українські реалії, зарубіжний досвід: наук.-аналіт. доп.* Київ.

Самчук, З., & Левкучич, В. (2025). Цінності та етика знання у мережевому суспільстві: філософські орієнтири для ІТ-освіти в Україні. *Вища освіта України, 3*(98), 110–120. https://www.researchgate.net/publication/399165607_Cinnosti_ta_etika_znanna_u_merezevomu_suspilstvi_filosofski_orientiri_dla_it-osviti_v_Ukraini

Стасюк, О. (2025). Цифрова трансформація закладів вищої освіти. *Проблеми і перспективи економіки та управління, 3*(43), 232–242. https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3(43)-232-242

Шанскова, Т., & Ткачук, О. (2025). Критичне мислення як ключова компетентність сучасної людини: зміст та структурні компоненти. *Modern Challenges in Economic and Technological Innovation,* 358–360. https://eprints.zu.edu.ua/46930/1/1.pdf

Шепетяк, О. М. (2021) Освіта в умовах цифрової трансформації: філософсько-антропологічний вимір. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія, 1*(4), 45–49.

Шлєіна, Л. І. (2023). Академічна доброчесність як невід'ємна складова сучасної вищої освіти. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць ТДАТУ, 26*, 304–311.

Dewey, J. (2011). *How we think*. Dover Publications.

Hrytsenchuk, O. (2024). The use of artificial intelligence in education: trends and prospects in Ukraine and abroad. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century, 2*(10), 152–161. https://doi.org/10.35387/ucj.2(10).2024.0012

Kremen, V., Lugovyi, V., Reheilo, I., Bazeliuk, N., & Bazeliuk, O. (2020). Openness, digitalization and evaluation in research: General and special issues for social studies and humanities. *Information Technologies and Learning Tools, 80*(6). https://doi.org/10.33407/itlt.v80i6.4155

Kuhn, T. (2012). *The structure of scientific revolutions*. University of Chicago Press.

Popper, K. (2002). *The logic of scientific discovery*. Routledge.

Mykola KUNYTSKII,
PhD of Political Sciences, Associate Professor,
Cherkasy State Technological University
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0715-649X

METHODOLOGY OF SCIENTIFIC RESEARCH AS A TOOL FOR FORMING RESEARCH COMPETENCE OF EDUCATION SEEKERS

In modern conditions of the development of a knowledge society, digital transformation of education and strengthening the role of scientific research in professional activities, the formation of research competence of education seekers is of particular importance. The competency-based approach, enshrined in the standards of higher education, orients educational institutions to the training of specialists who are able to carry out independent scientific research, critically analyze information, substantiate research results and make effective management decisions. Under these conditions, the discipline "Methodology of Scientific Research" is an important element of professional training, as it forms methodological thinking, a culture of academic integrity and skills in conducting scientific research. The purpose of the study is to substantiate the role of the discipline "Methodology of Scientific Research" as a tool for forming research competence of education seekers, to determine its structural components, to systematize modern methods and digital learning tools, as well as to develop a conceptual model for the development of research competence in higher education institutions. In the research process, a complex of general scientific and special methods was used, in particular analysis and synthesis – to generalize scientific approaches to the interpretation of research competence; systemic and competency approaches – to determine its structure and relationships between individual components; logical generalization – when forming author's conclusions; comparative analysis – to evaluate modern pedagogical technologies and digital tools; graphical method and tabular modeling – to develop a conceptual model of the formation of research competence. The article defines the essence of research competence as an integrated characteristic of a person, combining motivational, cognitive, operational-analytical, communicative, digital and ethical components. The role of the discipline "Methodology of Scientific Research" in the development of methodological culture, academic integrity and scientific thinking of education seekers is investigated. The stages of research competence formation are systematized, modern pedagogical technologies and digital tools for supporting research activities, in particular, scientometric databases, bibliography management systems and generative artificial intelligence tools, are characterized. The author's conceptual model of research competence formation which is based on the integration of methodological training, innovative teaching methods, digital technologies, practical research activities and reflective assessment is proposed. The main problems of teaching the discipline are also identified and the directions of its modernization are substantiated. Theoretical provisions, conceptual model and practical recommendations proposed in the article can be used by higher education institutions when improving the content of the discipline "Methodology of Scientific Research", developing educational programs, preparing course and qualification papers, as well as increasing the level of research competence, academic culture and digital literacy of education seekers.

Keywords: *academic integrity, scientific methodology, digital technologies, educational process, scientific thinking*

References

Andrushchenko, V. P. (2020). *The phenomenon of education*: in 5 books. Sumy: University book [in Ukrainian].

Bkhattacherdzhy, A., & Sytnyk, N. (2022). *Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen: doslidzhennia v sotsialno-ekonomichnykh naukakh: navch. posib. [Methodology and organization of scientific research: Research in socio-economic sciences: Study guide]*. 2-he vyd., pererob. i dop. Kyiv: NTUU «KPI im. Ihoria Sikorskoho» [in Ukrainian].

Boichuk, Yu. (2023). Formuvannia naukovo-doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh doktoriv filosofii v umovakh uprovadzhennia tekhnolohii dystantsiinoho navchannia [Formation of scientific and research competence of future doctors of philosophy in the context of the implementation of distance learning technologies]. *Novyi Kolehium, 3*(111), 74–81 [in Ukrainian].

Dewey, J. (2011). *How we think*. Dover Publications.

Dubaseniuk, O. A., & Vozniuk, O. V. (2023). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity zasobamy pedahohichnoho proektuvannia [Formation of research competence of higher education students by means of pedagogical design]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, 2*(126), 141–151 [in Ukrainian].

Haharin, M., & Koshlaba, A. (2023). Osoblyvosti formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti studentskoi molodi u pedahohichnykh zakladakh vyshchoi osvity [Peculiarities of the formation of research competence of students in pedagogical institutions of higher education]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky, 12*(30) [in Ukrainian].

Horynskyi, S. V. (2024). Filosofski pryntsypy IT-osvity yak instrumentu rozvytku krytychnoho myslennia [Philosophical principles of IT education as a tool for developing critical thinking]. *Paradigm of Knowledge, 5*(63), 1–12 [in Ukrainian].

Hrytsenchuk, O. (2024). The use of artificial intelligence in education: trends and prospects in Ukraine and abroad. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century, 2*(10), 152–161. https://doi.org/10.35387/ucj.2(10).2024.0012

Kalashnikova, S., Bazeliuk, N., Bazeliuk, O. ta in. (2023). *Vdoskonalennia vykladannia u vyshchii osviti: teoriia ta praktyka [Improving teaching in higher education: Theory and practice]* / za nauk. red. S. Kalashnikovoi. Kyiv: In-t vyshchoi osvity NAPN Ukrainy. https://doi.org/ 10.31874/ TE.2023 [in Ukrainian]

Kosaruk, O. (2025). Orhanizatsiia naukovo-doslidnoi diialnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity v konteksti suchasnykh osvitnikh tekhnolohii [Organization of research activities for higher education students in the context of modern educational technologies]. *Pedahohika bezpeky, 10*(1), 56–63 [in Ukrainian].

Kremen, V. H. (2009). *Filosofiia liudynotsentryzmu v stratehiiakh osvitnoho prostoru: monohrafiia [The philosophy of human-centricity in educational space strategies: A monograph]*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

Kremen, V. H., Bykov, V. Yu., Luhovyi, V. I. ta in. (2022). Naukovo-metodychne zabezpechennia tsyfrovizatsii osvity Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy [Scientific and methodological support for the digitalization of education in Ukraine: Current state, challenges, and prospects]. *Visnyk NAPN Ukrainy, 2*, 1–49 [in Ukrainian].

Kremen, V., Lugovyi, V., Reheilo, I., Bazeliuk, N., & Bazeliuk, O. (2020). Openness, digitalization and evaluation in research: General and special issues for social studies and humanities. *Information Technologies and Learning Tools, 80*(6). https://doi.org/10.33407/ itlt.v80i6.4155

Kuhn, T. (2012). *The structure of scientific revolutions*. University of Chicago Press.

Momot, O. (2023). *Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen: navch.-metod. posib. [Methodology and organization of scientific research: Educational and methodological manual]*. Poltava: PP Astraia [in Ukrainian].

Momot, O. O. (2022, Lystopad 15–16). Dotrymannia akademichnoi dobrochesnosti v zakladi vyshchoi osvity [Upholding academic integrity in a higher education institution]. *Reformuvannia vyshchoi osvity v konteksti zabezpechennia staloho rozvytku suspilstva: mizhnar. nauk.-prak. konf., prysviach. 30-richchiu aspirantury ta doktorantury PNPU im. V. H. Korolenka* (s. 245–247). Poltava [in Ukrainian].

Nychkalo, N. H., Lukianova, L. B., & Khomych, L. O. (2021). *Profesiina pidhotovka vchytelia: ukrainski realii, zarubizhnyi dosvid: nauk.-analit. dop. [Professional teacher training: Ukrainian realities and international experience: scientific-analytical report]*. Kyiv [in Ukrainian].

Popper, K. (2002). *The logic of scientific discovery*. Routledge.

Samchuk, Z., & Levkuchych, V. (2025). Tsinnosti ta etyka znannia u merezhevomu suspilstvi: filosofski oriientyry dlia IT-osvity v Ukraini [Values and the ethics of knowledge in the network society: Philosophical guidelines for IT education in Ukraine]. *Vyshcha osvita Ukrainy, 3*(98), 110–120. https://www.researchgate.net/publication/399165607_Cinnosti_ta_etika_znanna_u_merezevomu_suspilstvi_filosofski_orientiri_dla_it-osviti_v_Ukraini [in Ukrainian]

Shanskova, T., & Tkachuk, O. (2025). Krytychne myslennia yak kliuchova kompetentnist suchasnoi liudyny: zmist ta strukturni komponenty [Critical thinking as a key competence of a modern person: Content and structural components]. *Modern Challenges in Economic and Technological Innovation,* 358–360. https://eprints.zu.edu.ua/46930/1/1.pdf [in Ukrainian].

Shepetiak, O. M. (2021) Osvita v umovakh tsyfrovoi transformatsii: filosofsko-antropolohichnyi vymir [Education in the context of digital transformation: Philosophical and anthropological dimension]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia, 1*(4), 45–49 [in Ukrainian].

Shlieina, L. I. (2023). Akademichna dobrochesnist yak nevidiemna skladova suchasnoi vyshchoi osvity [Academic integrity as an integral component of modern higher education]. *Udoskonalennia osvitno-vykhovnoho protsesu v zakladi vyshchoi osvity: zb. nauk.-metod. prats TDATU, 26,* 304–311 [in Ukrainian].

Stasiuk, O. (2025). Tsyfrova transformatsiia zakladiv vyshchoi osvity [Digital transformation of higher education institutions]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia, 3*(43), 232–242. https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3(43)-232-242 [in Ukrainian].

Zhytomyrska, T. M., & Smyrnova, I. M. (2023). Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh menedzheriv [Development of research competence in future managers]. *Innovatsiina pedahohika, 59*. https://doi.org/10.32 782/2663-6085/2023/59.48 [in Ukrainian]

Zinchuk, N. A. (2023). Kompetentnisnyi pidkhid do orhanizatsii osvitnoho protsesu mahistriv-ekolohiv [A competence-based approach to organizing the educational process for master's students in ecology]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka, 3*(53), 118–125. https://doi.org/10.31376/2410-0897-2023-3-53-118-125 [in Ukrainian].

Стаття надійшла 04.05.2026
Прорецензовано:19.05.2026
Прийнято: 03.06.2026
Оприлюднено: 30.07.2026